
СТАТИИ

ЗА СЪЩНОСТТА НА РЕШЕНИЯТА ПО ДОПУСТИМОСТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВТА НА ЧОВЕКА

*Светла Маргаритова**

В хода на процедурата пред Европейския съд по правата на човека може да бъдат постановени от Съда два вида решения – по допустимост и по основателност. За тях се използват и различни термини на английски и френски език – в първия случай и на двата езика тези съдебни актове носят наименованието *decision/décision*, във втория – *judgment/arrêt*. Понятието „допустимост“, разбирано в контекста на тази процедура, е по-различно по смисъл от това, което влягаме при употребата му в административния, гражданския и наказателния процес. Във вътрешните процедури това понятие се използва, когато съдът преценява дали исковата молба, респ. жалбата, е допустима с оглед процесуалните изисквания на закона. Другият контекст, в който се среща понятието, е с оглед наличието на порок в акта на по-долната съдебна инстанция, който може да доведе и до различни последици (прогласяване на нищожност, обезсилване, отмяна на акта и постановяване на нов, респ. връщане за ново разглеждане).

В производството по Европейската конвенция с решение по допустимост Съдът:

а) прекратява по-нататъшната процедура и заличава делото от списъка на делата;

б) обявява жалбата за недопустима;

в) одобрява постигнатото между страните споразумение за приятелско уреждане на спора и прекратява производството;

г) одобрява едностранната декларация на правителството (с която то признава извършеното нарушение и приема да изплати обезщетение в определен размер) и прекратява производството;

д) обявява част от оплакванията за недопустими, а останалата част от жалбата – за допустима (такива актове се наричат още „частично решение за допустимост“).

Следователно обхватът на хипотезите, при които може да бъде постановено решение по допустимост, е твърде широк.

* Доктор по право.

По правило, когато оплакванията, повдигнати в една жалба, са достатъчно обосновани и аргументирани и попадат в приложното поле на Конвенцията, Съдът решава да се произнесе едновременно по допустимостта и основателността им с решението си. Затова и структурата на неговите съдебни актове е особена. След изложението на фактите и приложимото вътрешно право най-напред се обсъжда въпросът за допустимостта на всяко отделно оплакване, а едва след това се пристъпва към обсъждане на естеството му.

Решенията по допустимост се постановяват, когато по някакви причини Съдът преценява, че процедурата следва да бъде прекратена преждевременно – преди да се стигне до решаване на казуса по съществуващото на направените оплаквания. Поради многообразието на отделните хипотези всяка една от тях следва да бъде разгледана самостоятелно.

Анализът на постановените решения по допустимост по български жалби през 2010-2011 г. би могъл да послужи за илюстрация на всички изброени по-горе хипотези. Както се вижда от изложението, обхватът на хипотезите, при които може да бъде постановено решение по допустимост, е твърде широк.

Първата хипотеза (когато Съдът прекратява по-нататъшното разглеждане на делото и го заличава от списъка на делата) е налице, когато жалбоподателят прекъсне кореспонденцията си със Съда и не може да бъде открит (както и неговият адвокат) на посочения от тях адрес. Независимо от това в коя фаза се намира вече процедурата (възможно е дори жалбата да е изпратена на правителството за становище и то да е поканено да посочи аргументите си по съществуващото на оплакванията и да съществува голяма вероятност да бъде обявена и за основателна), ако след двукратно изпратени писма от Съда жалбоподателят не осъществи връзка, пристъпва се към заличаването ѝ. Така е постъпил Съдът по жалба № 7948/04 – *SD Argus-Tsendov, Dzhonov and Co and Stancheva v. Bulgaria*. С решение от 24 май 2011 г. той заличава жалбата на дружеството поради липса на кореспонденция след предложение от Съда за приятелско уреждане на спора, визиращ отказ на властите да възстановят ДДС. По същите причини са заличени две жалби, свързани с експулсирането на чужди граждани, тъй като Съдът не е успял да установи контакт нито с жалбоподателите, нито с техните адвокати – *Dzhan v. Bulgaria* (жалба № 24772/05, решение от 24.05.2011); *Ivatsi v. Bulgaria* (жалба № 28375/06, решение от 24.05.2011). По жалба 42288/04 – *Sharankov v. Bulgaria*, е било повдигнато оплакване за продължителен трудовоправен спор. Съдът вероятно е намерил нарушение и е предложил на правителството да приеме споразумение с жалбоподателя или да подпише едностранна декларация, с която да се съгласи да изплати предварително предложената от самия съд сума. Правителството приема да изплати сумата, но жалбоподателят не изпраща отговор и Съдът прекратява производството с решение от 9 февруари 2010 г.

В тази група попадат и случаите, когато в хода на процедурата жалбоподателят почине, но няма никакви близки (например жалба № 29893/06 *Ibish v. Bulgaria*,

решение от 31 януари 2011 г.) или, макар и да има такива, доколкото оплакванията са за причинени неимуществени вреди, Съдът преценява за конкретния случай, че няма да ги присъди на близките. Тук е прокаран принципът, че наследими са само имуществените, но не и неимуществените права. Този принцип обаче се прилага изключително гъвкаво, като Съдът във всеки конкретен случай подлага на преценка преди всичко това – доколко тесни контакти и взаимоотношения са били поддържани между жалбоподателя и неговите наследници приживе. Изхождайки от този критерий, понякога той уважава, а друг път не уважава исканията на близките процедурата да продължи и след смъртта на жалбоподателя до постановяване на решение по съществото на спора. **Втората хипотеза** е налице, когато жалбата не отговаря на изискванията на Конвенцията на процесуално основание или на основания, отнасящи се до юрисдикцията на съда.

Процесуални основания за недопустимост

Процесуалните основания може да бъдат свързани с обстоятелството, че повдигнатите оплаквания са направени с **жалба, която е депозирана след изтичането на 6-месечния срок от постановяване на последния вътрешносъдебен акт или от прекратяване на нарушението**. По тази причина е обявена за недопустима жалба № 33730/04 – *Ilaria Georgieva v. Bulgaria* (решение от 6 юли 2010 г.).

В други случаи процедурата се прекратява **поради неспазването на изискването за изчерпване на вътрешноправните средства за защита**. Например жалбоподателят би могъл да предяви иск по ЗОДОВ, а той не го е сторил, или е имал възможност да предяви иск пред граждански съд, но вместо това е разчитал на процедурата пред наказателния съд, която е била прекратена поради изтичането на абсолютната давност, или други подобни. На това основание са прекратени като недопустими жалба № 37714/03 – *Georgiev and others v. Bulgaria* (решение от 5 октомври 2010 г.); жалба № 14336/05 – *Kamburov v. Bulgaria* (II) (решение от 6 януари 2011 г.); жалба № 39672/03 – *Nikolov v. Bulgaria* (V) (решение от 28.10.2010 г.); жалба № 16077/05 – *Kemerov v. Bulgaria* (решение от 22 юни 2010 г.), жалба № 6414/02 – *Koseva v. Bulgaria* (решение от 22 юни 2010 г.) и др.

Основания, отнасящи се до юрисдикцията на съда

Неспазване на изискването *ratione temporis* е налице, когато повдигнатите оплаквания попадат извън времевия обхват на юрисдикцията на Съда, тъй като засягат факти и събития преди датата, на която Конвенцията е влязла в сила за България – 7 септември 1992 г. (ако обаче нарушенията продължават и след тази дата, Съдът е компетентен да ги разгледа). Такъв е случаят по жалба № 39964/03 – *Zlatev v. Bulgaria*. Повдигнатите оплаквания са били за нарушения, извършени преди

влизането на Конвенцията в сила за България. С решение от 28 септември 2010 г. жалбата е обявена за недопустима. **Неспазване на изискването *ratione personae*** ще е налице, когато жалбоподателят не може да удостовери, че има качеството на жертва, или държавата не може да бъде държана отговорна за твърдяното нарушение.

До обявяването на една жалба за недопустима се стига и тогава, когато **жалбоподателят не може да докаже, че той лично е засегнат от съответните действия, респ. бездействия или норми на вътрешното право**, а оплакването му е свързано с възможност по принцип да бъдат накърнени негови права. „Преведено“ на езика на правилата на българското правораздаване, това означава, че не може да бъде доказан пряк правен интерес от страна на жалбоподателя. В такъв случай Съдът посочва, че той не е компетентен да се произнася по т.нар. *actio popularis*. В този смисъл е решението му от 30.11.2010 г. по жалба № 52411/07 – *Deyanov v. Bulgaria (III)*.

В решението по жалба № 13999/05 – *Sotirov and others*¹ (постановено на 5 юли 2011 г.) Съдът приема, че оплакването срещу поддръжниците на Светия синод, които не допуснали енорияшите, подкрепящи Инокентий, до църквата „Света Анастасия“ в гр. Варна и така последните били лишени от възможността да се молят в своя храм, е недопустимо *ratione personae*. В мотивите си по повод на това оплакване той изтъква, че доколкото то се отнася до поведение на частни лица и свещенослужители, които се придържат към Светия синод, председателстван от патриарх Максим, а не на държавни органи или длъжностни лица, подобни действия не могат да ангажират отговорността на държавата.

¹ Жалбоподатели са 292 български граждани, привърженици на провъзгласилия се за митрополит Инокентий, измежду които е и бивш енорийски свещеник в храма „Света Анастасия“ в гр. Варна. В своето решение Съдът обявява всички оплаквания на жалбоподателите за недопустими. Решението е добра илюстрация на различните основания за недопустимост – неспазване на изискването за 6-месечния срок, *ratione personae* и *ratione materiae*. Съдът намира, че оплакванията по тази жалба – за допуснати нарушения на чл. 9 и 13, както и на чл. 1 от Протокол 1, макар да са същите като в делото *Case of Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokentiyand Others v. Bulgaria, nos 412/03 and 356/04, 22 January 2009)*, но част от събитията се различават. Доколкото жалбите са депозираны от името на физически лица, те не могат да докажат наличието на имуществен интерес и собственост върху храма, те не притежават „собственост по смисъла на чл. 1 от Протокол 1 и в тази част оплакването им е несъвместимо с разпоредбите на чл. 35, § 3а и § 4 от Конвенцията – недопустимост *ratione materiae*. По повод оплакването за нарушение на чл. 9 самостоятелно и във връзка с чл. 13 Съдът разглежда два аспекта на твърдяното нарушение и намира всеки един от тях за недопустим. Първият е свързан с предприетите действия от страна на други физически лица, които не са представители на държавата, поради което жалбата не отговаря на изискването *ratione personae*. Вторият от тях е по повод бездействието на държавата и отказа ѝ да осигури защита срещу „окупаторите“ на храма – Съдът намира, че е пропуснат 6-месечният срок за депозирането на жалба, тъй като тя е изпратена на 5.04.2005 г., а решението на Варненския окръжен съд (окончателният вътрешносъдебен акт) е постановено на 20.06.2003 г.

Вероятно най-многобройни са случаите на обявяване на една жалба за недопустима поради това, че **не отговаря на изискването *ratione materiae*** – т.е. когато **оплакванията не попадат в предметния обхват на Конвенцията** – например жалба № 13885/04 – *Tancheva-Rafailova v. Bulgaria*, решение от 5 януари 2010 г., или са явно необосновани, или липсва нарушение на някое от правата по Конвенцията – *Aleksey Petrov v. Bulgaria*, жалба № 27103/04, решение от 2 ноември 2010 г.; жалба № 74137/01, *Iliev v. Bulgaria*, решение от 12 януари 2010 г.; жалба № 14397/04 – *First Sofia Commodities EOOD and Paragh v. Bulgaria*, решение от 25 януари 2011 г.; жалба № 25277/06 – *Katsarska and others v. Bulgaria*, решение от 24 май 2011 г. В случая на г-н Цветков например жалбоподателят се е оплакал, че правото му на справедлив процес (равенство на средствата) било нарушено, тъй като двукратно в хода на съдебното производство, въпреки депозираните от него молби за отлагане, те не били уважени и съдебните заседания били проведени без неговото участие – веднъж в хода на производството пред първата инстанция и втори път – пред Върховния касационен съд (ВКС). Съдът анализира конкретния случай и отбелязва, че жалбоподателят не е бил лишен нито от възможността да представи писмени бележки и становища, нито пък е посочил какво важно обстоятелство би изложил пред ВКС, още повече че е могъл да бъде представляван от адвокат (представен е договор с адвокат). Спорът пред националния съд е бил по повод предявен иск по чл. 19 ЗЗД (жалба № 13419/04 – *Tsvetkov v. Bulgaria*, решение от 10 май 2011 г.).

Критерият за необоснованост на повдигнатите оплаквания е достатъчно широк, за да бъдат включени в него и всички случаи, в които Съдът преценява, че не е допуснато нарушение, прилагайки свои стандарти за необоснованост, а понякога – дори и интерпретирайки по твърде спорен начин националното законодателство, но тези дискуссионни въпроси не са предмет на настоящата статия.

Самостоятелно основание за обявяване на жалбата за недопустима е **злоупотребата с право на жалба**. В това понятие се включват твърде различни по своето многообразие случаи, като например:

- повторно депозиране на жалба със същия предмет като предходна, която вече е обявена за недопустима;

- нарушенията, от които се оплаква жалбоподателят, се дължат на негово виновно поведение;

- когато жалбоподателят укрие важна информация, която е от значение за изхода на спора. Така например по жалба № 23530/05 жалбоподателят е направил оплакване, че бил лишен от собствеността на едно жилище в резултат на прекалено кратък и несправедлив процес. Той обаче не информира Съда, че още преди приключването на съдебните процедури е успял да продаде жилището. Така е нарушил правило 47, § 6 от Вътрешните правила на Съда и жалбата му е обявена за недопустима на основание чл. 35, § 3 и 4 от Конвенцията (*Donchev v. Bulgaria*, решение от 6 юли 2010 г.).

Въпросите относно злоупотребата с право на жалба заслужават самостоятелен анализ, тъй като е важно да се вземе предвид, че дори и злоупотребата да бъде разкрита в един по-късен момент – след постановяване на решението на Съда, правителството има право при определени условия да сезира Съда и пред него да се развие процедура, подобна на нашата отмяна на влязло в сила решение. Тя приключва с ново решение, с което Европейският съд отменя предходното и прекратява производството.

Третата и четвъртата хипотеза, при които се стига до постановяването на решение по допустимост, са сходни по това, че при изразено двустранно съгласие (а в много случаи дори едностранно – от страна само на правителството) Съдът приема и одобрява подписания документ (споразумение или декларация) и на основание чл. 37, § 1 *in fine* прекратява производството и заличава жалбата от списъка. Това значително облекчава и разтоварва работата му и на проведената конференция в Интерлакен през януари 2010 г. държавите бяха призовани да приемат по-често предложенията на Съда за приключване на производството по този начин, когато е била направена преценка и е било констатирано, че очевидно жалбата е основателна. Така през 2010 г. 32 процедури са били прекратени след подписани приятелски споразумения (17 на брой) или представени едностранни декларации от страна на правителството, че, признавайки допуснатото нарушение (в случаите на правото на справедлив процес в разумен срок), то е готово да изплати съответната сума, която е била предложена в изпратения от Съда документ (15 броя). Съвсем наскоро Съдът обедини за общо разглеждане 15 български дела¹, като даде срок на страните да подпишат приложените им декларации, с които приемат определената от Съда сума да бъде получена, респ. изплатена, и така делото да приключи. Към тази процедура най-често се прибегва при наличие на основателно оплакване за неспазване на разумния срок на съдопроизводството. **Петата хипотеза** обхваща случаи, в които Съдът се произнася единствено и само по допустимостта на оплакванията в жалбата и приема, че нито едно от тях не е явно необосновано, но винаги прави резервата, че ще се произнесе по основателността на оплакванията с решението си по съществуващото на спора. В такива случаи процедурата се удължава, защото включва вместо едно решение, с което да се приключи спорът, второ решение по основателност, като е възможно да има и трето – за справедливото обезщетение. Такъв бе случаят по делото *Velikovi and others v. Bulgaria*. На 12 май 2005 г. съдът постановява решение по допустимост на жалбата, на 15 март 2007 г. – решение по основателност на част от жалбите, а на 24 юли 2008 г. – решение за справедливо обезщетение (вж. *Todorova and others v. Bulgaria*, жалби № 48380/99, 51362/99, 60036/00 и 73465/01). До тази практика обаче Съдът прибегва вече сравнително рядко.

¹ *Lilyana Dimitrova Miitenova and Others and 14 other cases against Bulgaria*.

Другият случай (по-честият) е да се постанови решение по допустимост, с което да се приеме, че жалбата е частично допустима – т.е. по някои от оплакванията тя е недопустима и поради това в тази ѝ част производството се прекратява, а в останалата си част е допустима и процедурата продължава. Такива са например: решение от 21 септември 2010 г. по жалба № 26471/06 – *Zagorcheva v. Bulgaria (II)*; решение от 23 ноември 2010 г. по жалба № 27915/06 – *Daskalovi v. Bulgaria*; решение от 15 март 2011 г. по жалба № 41661/05 – *Yavashev and others v. Bulgaria*; решение от 31 май 2011 г. по жалба № 8429/05 – *Prezhdarovi and Prezhdarovi v. Bulgaria*.

Обстоятелството, че съдът е постановил решение, с което е приел, че жалбата като цяло или частично е допустима, въобще не дава ни най-малките гаранции, че в основното си решение по съществуващото на спора той няма да достигне до извода, че макар и допустими, оплакванията са били неоснователни. През 2011 г. например така приключва процедурата по следните жалби: *Mecheva c. Bulgarie* (жалба № 323/04), решение от 7 юни 2011 г.; *Kurdov et Ivanov c. Bulgarie* (жалба № 16137/04) решение от 31 май 2011 г.; *Ivanov et Petrova c. Bulgarie* (жалба № 15001/04), решение от 14 юни 2011 г.